

NIKO HUTTUNEN, JOONA SALMINEN & ULLA TERVAHAUTA (TOIM.)

Apostoliset isät: Kokoelma varhaiskristillisiä kirjoituksia. STKSJ 290. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura 2020. 293 s.

Nyt päivittyvät kristinuskon perustekstit. Viime vuonna ilmestyivät sekä *Uusi testamentti 2020* että sen eräänlainen jatko-osa, *Apostolisten isien* uusi käännös. Mukana on osin samoja tekijöitä ja taustajoukkoja. *Apostoliset isät* on kuitenkin suomennettu Helsingin yliopistossa, pelkästään akateemisin kriteerein. Laajan kääntäjäjoukon jäsenet vastaavat itse tekstinsä onnistumisesta.

Apostoliset isät on tärkeä teos tutustuttaessa varhaisen kristinuskon ajatusmaailmaan. Osa on syntynyt samoissa piireissä kuin Uuden testamentin kirjoitukset; jotkin ovat jopa kanonisoituja sisariaan varhaisempia. Sisältökään ei aina kalpene niiden rinnalla. Vaikkapa Ensimmäinen Clemensin kirje tuntuisi sopivan Uuteen testamenttiin paremmin kuin moni sinne päätynyt teksti. Toki mukaan mahtuu myös eriskummallisia kirjoituksia kuten ensimmäisillä vuosisadoilla suosiossa ollut Hermaan Paimen.

Jokaisen kristinuskosta syvemmin kiinnostuneen kannattaa perehtyä näihin varhaiskristillisiin dokumentteihin. Uusi suomennos antaa tähän hyvän mahdollisuuden. Aiempi, professori Heikki Koskenniemen käännös vuodelta 1975 muistuttaa kieliasultaan lähinnä vuoden 1933/38 *Kirkko-raamatua* eikä sellaisena avaudu helposti nykylukijalle. Sana- ja asiatarkkueudessaan se toki sopii uuden, dynaamisemmin muotoil-

lun mutta paikoin horjahtelevan uuden suomennoksen rinnalle.

Myös tekstikriittinen tutkimus on edennyt vajaan viiden vuosikymmenen aikana, vaikei välttämättä hyvään suuntaan. Koskenniemi käytti lähtökohtanaan saksalaista Funk-Bihlmeyer-editiota (1956). Vaikka uusi suomennos rakentuu brittiläisen Lightfoot-Harmerin (1891) perinteen varaan, siitä ponnistavaa Michael W. Holmesin editiota (2007) voi pitää varsin itsenäisenä tekstinä. Monet Holmesin ratkaisuista ovat kuitenkin heikosti perusteltuja. Kokeneimmat suomentajat ovatkin rohjenneet vastustaa etenkin hänen konjektuurojaan.

Myös tekstien järjestys noudattaa Holmesin mallia, liikaakin. On hienoa, että 1. ja 2. Clemens sijoituvat nyt peräkkäin alkuperästään huolimatta, kuten Raamatussa 1. ja 2. Pietarin kirje. Toisaalta teoksen loppu muistuttaa The Beatlesin levyjen uusintajulkaisuihin lisättyjä epäonnistuneita äänitteen pätkiä. *Apostoliset isät* ei pääty nyt tyylikkääseen Kirjeeseen Diognetokselle vaan osin surkuhupaisiin Papias-katkelmiin.

Kieliasultaan uusi suomennos muistuttaa Septuagintaa: kirjava kääntäjäjoukko on saanut aikaan kieliasultaan kirjavan tuloksen. Esimerkiksi ammattikäntäjä Niko Huttunen kirjoittaa varmaotteisesti selkeää nykykieltä, kokemattomammilta lipsahtaa tyyllirikkoja ("pelkkä vitsi"). Mukana on aiempien kirkkoraamatujen "raamattusuomea" muistuttavia ilmaisuja tyyliin "heretä", "pauhu", "vajavainen", "huoma", "kilvoitella", "ylenkatsoa" ja "nurista" tai "Älä ryhdy puheliaaksi" (1. Clem. 30:5). "Karmosiininpunainen" (1. Clem. 8:2) lienee monelle outo väri. Miksi ilmaista päivämäärät "yhdeksän

päivää ennen seitsemännen kuun kalendae-päivää" (Ign. Rom. 10:3) ja "Ksantikhos-kuun toisena päivänä, seitsemän päivää ennen Marskuun Kalendae-päivää" (Pol. Mart. 21:1), vaikka jo Koskenniemi käytti ilmaisuja 24.8. ja 23.2.? Koomisesti muotoillaan "Vaikka ihmisen henki on innokas, hänessä on heikkoutta" (Pol. Fil. 7:2; vertaa Matt. 26:41). Sanapari "sielu"–"liha" on kuitenkin hyväksytty (Diogn. 6:5).

Vanhakantainen kolmannen persoonan imperatiivi löytyy Isä meidän -rukouksesta (Did. 8:2), joka on lähes kopioitu vuoden 1992 *Kirkkoraamatusta* käännösvirheitä myöten. Samaa imperatiivia esiintyy muutoinkin vanhahtavasti käännetyssä Ensimmäisessä Clemensin kirjeessä (64:1; 65:2).

Fingerporia pukkaa, kun "Paholainen vehkelee yhä ympärilläni"; lukijan vastuulle jää tunnistaa nuo vehkeet (*organoi*, "elimet", 2. Clem. 18:2). Efesoslaiset nostetaan korkeuksiin Kristuksen "nostokurjella" (*mēkhanē*, Ign. Ef. 9:1). Hienoa, että *opsōnia* on käännetty asiantuntevasti "päiväraha" (Ign. Pol. 6:2), toisin kuin kirkkoraamatuissa (Room. 6:23).

Pääosin suomennos on asiantuntevasti laadittu. Teologia kiinnostanevat eniten raamatunkäännöksistä tutut, haasteelliset teologiset käsitteet. Linja vaihtelee modernista perinteiseen.

Hienoa, että KR1992:n ja UT2020:n käännösteoreettinen kompastuskivi, Paavalin lanseeraama ja kreikkalaisillekin outo ilmaus *en Khristō* on joskus käännetty "Kristuksessa" (1. Clem. 1:2; 32:4); usein kuitenkin "kristillinen" (21:8), "Kristukseen" (22:1) tai "Kristuksen yhteydessä" (38:1).

Dikaïos/-ynē suomennetaan harhaanjohtavasti "Jumalalle kelpaava" (1. Clem. 5:7) tai vaikeasel-

koisesti "vanhurskas" (1. Clem. 9:3; 10:6 "lukea vanhurskaudeksi"). Outoja hybridejä ovat "julistaa oikeamieliseksi oikeamielinen" (1. Clem. 16:12), "todeta oikeamieliseksi" (1. Clem. 18:4) ja "lukea oikeamieliseksi" (Diogn. 9:4). *Dikaiosynē* on kääntäjien mielestä "oikeamielinen elämä" (Pol. Fil. 3:1). *Makarios* on vaihdellen "siunattu" (1. Clem. 35:1), "autuas" (1. Clem. 43:1; 47:1), "onnellinen" (2. Clem. 19:3) tai "pyhä" (Pol. Mart. 22:3).

Eksegeettisessä ja lingvistiksessä osaamisessa on parannettavaa. Kaikki kääntäjät eivät tunne kirjeaoristia, jota latinassa vastaa perfekt. Niinpä *haec vobis scripsi* (Pol. Fil. 14:1) tarkoittaa "kirjoitan teille nämä asiat" (Holmes) – tai vielä tyylikkäämmin modernin epistolografian isän Heikki Koskenniemen mukaan "tämän kirjeeni lähetän teille". Suomentuksen "Kirjoitin teille tämän" on yksiselitteisesti väärin. Oikein on sen sijaan käännetty *egrapsa* "kirjoitan" (Ign. Rom. 10:3).

Jeesuksen ristinkuolemaa kuvattaessa aoristi *epathen* käännetään johdonmukaisesti "kärsi" (Barn. 7:2) tai "kärsimys" (Ign. Smyr. 2:1), vaikka sana tarkoittaa asiayhteydessään "kärsi loppuun saakka" eli "kuoli" (näin 1. Piet. 3:18; vertaa myös Nikean uskontunnustus ja Ap. t. 1:3).

Käännös "osa taivaasta sulaa" (2. Clem. 16:3) ei tunnista maskuliinimuotoa *tines* eikä rinnakkaiskohtaa 2. Piet. 3:10–12. Ilmaisua *hypotassomenoi* (1. Clem. 1:3) suomentetaan "totellen" vastoin modernia pareneettista tutkimusta.

Etymologia jyrää paikoin semantiikan. Sana *parrhēsia* käännetään etymologisesti "puhua avoimesti" (1. Clem. 15:7). Tämä alkujaan poliittinen termi tarkoittaa rohkeutta. Vastaavasti 2. Clem. 7:6 käännetään "heistä tulee

nähtävyys", kun pitäisi sanoa "he häpäisevät itsensä". Suomessa ei ole samaa sanontaa kuin kreikassa ja englannissa. Onko Kristus Jumalan "järki" (*logos*, Ign. Magn. 8:2)?

Ilmaisua *kata allon bion* (Ign. Ef. 9:2) on käännetty Lightfootin hastusta tempaiseman konjektuurin mukaan "maallisen elämänne ajan", vaikka ilmaisu viittaa vastaanottajien "toiseen" elämään kristittyinä. Raamatunkäännösperinteen mukaista sievistelyä on puhua "ympäri-ileikkaamattomista" (Ign. Filad. 6; Barn. 9:5), sillä *akrobystia* merkitsee esinahkaa.

Papias-fragmenttien kiintoisin jae (Pap. 3:15, suomennoksessa 1:15) on käännetty sen kirjallista kontekstia ymmärtämättä. Markuksesta ei esimerkiksi suinkaan tullut Pietarin tulkkaa vaan pikemmin kirjallinen avustaja.

Paikoin käännökset ovat teologisesti kallellaan. Esimerkiksi *baptisate* suomentuu "kastakaa upottamalla" (Did. 7:1), koska alaviitteen mukaan "kristityt käyttivät upotuskastetta". Mihin tämä tieto perustuu? Ignatios kehottaa nyt etymologistisesti kuulijoita koontumaan "kiittääkseen", vaikka *eis eukharistian* viittaa todennäköisesti ehtoollisen viettoon (Ign. Ef. 13:1).

Kirja on hyvin oikoluettu takakantta lukuun ottamatta. Joskus kuitenkin jaenumero puuttuu (1. Clem. 23:4). Sana "faarao" kirjoitetaan vanhakantaisesti, mutta muoto "efesoslaiset" sopii nykykieleen hyvin.

Vaikka suomennoksen taso vaihtelee, lopputulos on miellyttävä ja helposti lähestyttävä. Se kutsuu jokaista teologia tutustumaan Apostolisten isien kokoelmaan, eräänlaiseen Uuden testamentin toiseen tuotantokauteen. Tämä

teos sopii jokaisen teologin (työ)pöydälle ja muidenkin varhaisesta kristillisyydestä kiinnostuneiden hyllyyn.

Lauri Thurén
Eksegeetiikan professori
Itä-Suomen yliopisto

NIKO HUTTUNEN & ULLA TERVAHAUTA (TOIM.)

Johdatus Apostolisten isien kirjoituksiin. SESJ 121, STKSJ 295. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura ja Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura 2021. 331 s.

Apostolisten isien uuden suomennoksen vanavedessä syntynyt teos on ensimmäinen seikkaperäinen suomenkielinen johdatus tähän tekstikokoelmaan. Apostolisten isien kokoelmaan kuuluvat tekstit ovat pääosin toiselta vuosisadalta, mutta itse kokoelma on myöhempiä perua. Varhaisin tämänkaltainen kokoelma on 1000-luvun alusta, mutta "apostolisia isiä" alettiin käyttää kokoelman nimenä vasta 1600-luvun lopussa. Kokoelman sisältö on elänyt tämän jälkeenkin; nykyinen kokoonpano on peräisin 1900-luvun alussa julkaistusta tekstieditiosta. Tekstit ovat tärkeitä lähteitä varhaisen kristinuskon kehityksestä. Keskeisiä teemoja kokoelman eri teksteissä ovat muun muassa seurakuntien johtajuuteen ja muuhun toimintaan liittyvät kysymykset, kristittyjen suhde juutalaisuuteen sekä kristittyjen vainot.

Johdantoteoksen ensimmäises-